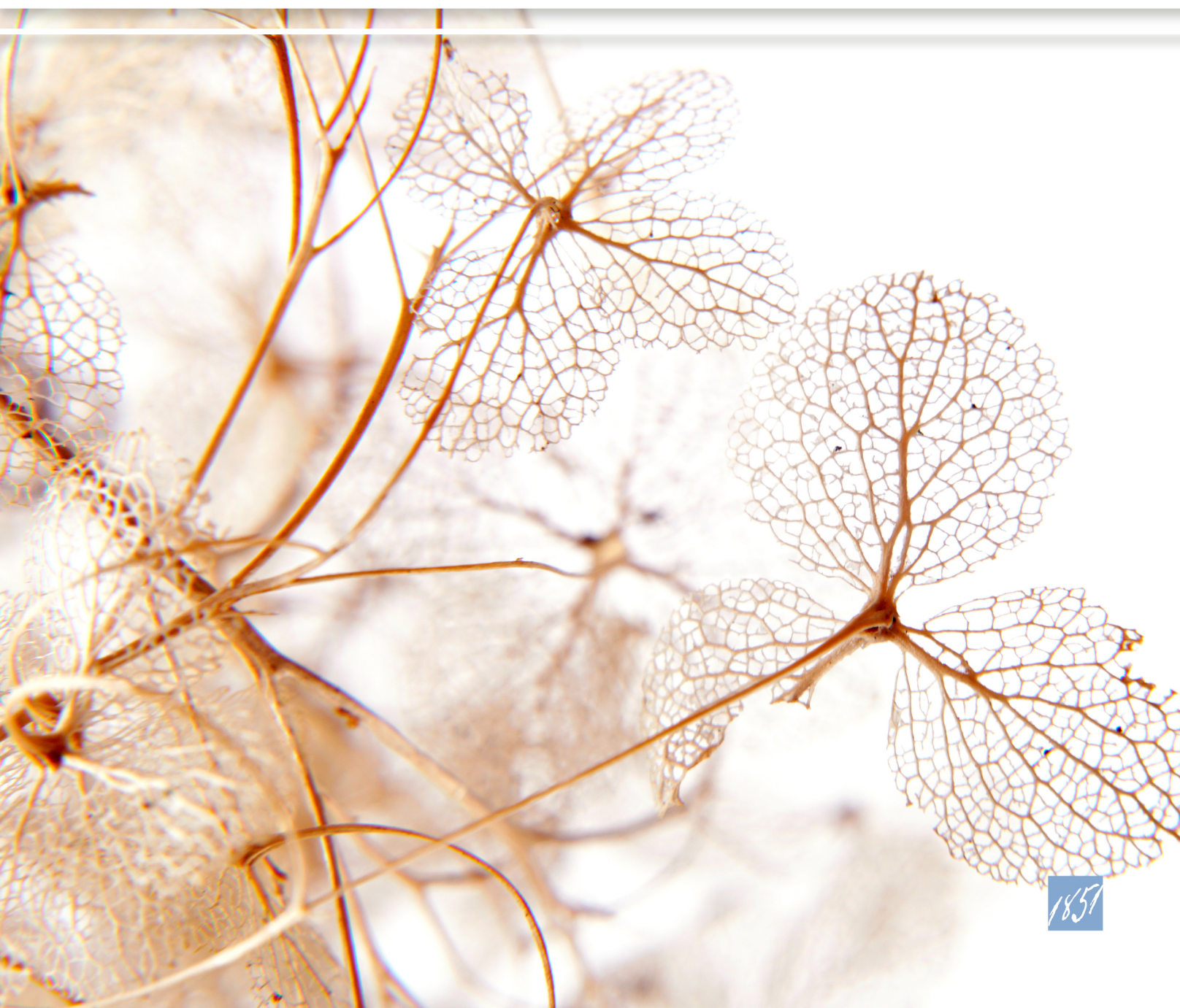

MOHORJEV KOLEDAR 2024

1851

Andrej Šalehar

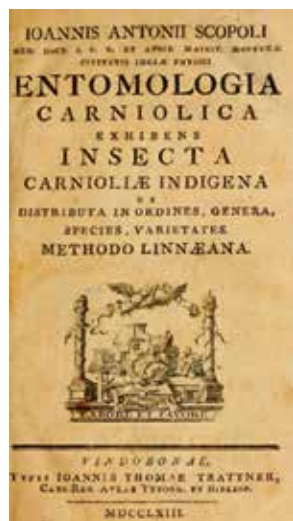
SLOVENSKO ČEBELARSTVO IN SCOPOLIJEVI DOPRINOSI

Tristo let po njegovem rojstvu Scopoliju posvečeno leto

Giovanni Antonio Scopoli, zdravnik in naravovarstvenik, je bil v letih 1754–1769 v Idriji zaposlen kot rudniški zdravnik. Zanimal se je za botaniko in žužkoslovje ter je Kranjsko prepotoval po dolgem in počez. Prvi je s študijama *Flora Carniolica* (1760) in *Entomologia Carniolica* (1763) predstavil svetu kranjsko floro in kranjske žuželke. Rastline in žuželke je dvojno poimenoval po vzoru, ki ga je vpeljal Carl Linne, s katerim si je tudi dopisoval.

Giovanni Antonio Scopoli
(1723–1788)

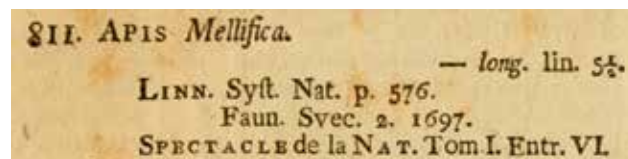
Naslovnica *Entomologia Carniolica*, 1763

Kranjsko čebelarstvo je spoznaval na svojih botaničnih pohodih, dobro je opazoval in se veliko pogovarjal s starimi gorenjskimi čebelarji. O čebelarstvu se je podučil tudi s prebiranjem številnih čebelarskih knjig, na občnih zborih Kranjske kmetijske družbe pa tudi na srečanjih s Petrom Pavlom Glavarjem.

Scopoli je bil prvi, ki je pisal o prahi matice s troti v zraku. Leta 1763 je v latinščini objavil knjigo *Entomologia Carniolica exhibens insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates methodo Linnaeana* (Kranjska entomologija, ki prikazuje avtohtone žuželke

Kranjske, razvrščene v redove, rodove, vrste in varietete po Linnejevi metodi), skrajšano *Entomologia Carniolica*.

Opisal je 1153 vrst žuželk in členonožcev, ki jih je našel na Kranjskem. Med kožekrilci, pod številko 811 na straneh 303–304, je opisana *Apis Mellifica* (medonosna čebela).

Apis Mellifica, številka 811

Wester je v *Slovenskem čebelarju* (1935) objavil prevod in komentar o Scopolijevem zapisu *Apis Mellifica*.

Scopoli je pri matici zapisal: »/O/bdaja jo nekoliko čet troto; ona izleti, v zraku leteča se oplemeni ...«. To je prvi zapis na svetu, da se matica s troti opravi v zraku. Scopoli ni bil čebelar in je to razbral iz pogovorov s starimi gorenjskimi čebelarji ter lastnih opazovanj. Šalehar (2020) je zbral in kronološko uredil objave o prahi matic ter jih objavil pod naslovom *Praha matic s troti v zraku, izvirno slovensko odkritje* (glej dlib.si). Boštjan Kiauta (1963) piše o bakroreznih ilustracijah, ki jih je Scopoli pripravil za *Entomologio Carniolico*, ki pa niso nikoli prišle na knjižni trg. Seznam teh bakrorezov hranijo tudi v Avstrijski nacionalni knjižnici na Dunaju.

Scopolijevo delo *Entomologia Carniolica* (1763) je imelo dober znanstveni odmev in sprejem pri »očetu taksonomije«, švedskemu botaniku, zdravniku in zoologu Carlu Linneju ter drugje po Evropi. Gornjelužiški čebelarški družbi je bilo to delo osnova, da je Scopolija leta 1767 imenovala za častnega člana.

Abhandlungen und Erfahrungen (Razprave in izkušnje), 1770

Scopoli je v letih 1769–1772 izdal (pet zvezkov) *Annus historico naturalis* (Naravoslovni letopis, Prirodoslovni zbornik). V četrtega (1770) je v prvo poglavje uvrstil v latinščini napisano delo *Dissertatio de Apibus* (Razprava o čebelah).

V nemščino jo je prevedel Meidinger (1787), v slovenščino pa Pirnat (1916/17) in Wester (1935) – oba slovenska prevoda sta objavljena v *Slovenskem čebelarju*. Uvodoma Scopoli predstavi tri vrste čebel iz rodu *Apis* (čebele):

Eucera (čebela rogačka), *Apis* (čebela v ožjem pomenu besede) in *Nomada* (čebela selivka). Največ podvrsti – šestnajst – je ugotovil pri drugi vrsti, najpodrobneje pa pri tem razpravlja o *Apis cerifera* (čebela voskonoska). Scopoli je v *Entomologiji Carniolica* (1763) uporabljal naziv *Apis mellifica*. V nadaljevanju predstavi člane čebelne družine: matico, trote in čebele delavke (podobno, kot je to opisal že v *Entomologiji*). Čebelarjenje na Kranjskem opisuje skozi 17 opazovanj.

Wester (1935) na koncu hvali Scopolija, da je prvi znanstveno proučil tedanje

čebelarjenje na Kranjskem in da nam je zapustil tako zanimivo delo. V delu *Razprava o čebelah* pa sta zapisana tedanja slovenska izraza za matico in trote (maternza in trotta).

Dissertatio de Apibus (1770) je prva izdana razprava, ki opisuje kranjsko čebelarjenje. Napisal jo je tujec, Scopoli, v latinščini. Zaradi tega to delo ni tako poznano in tudi ne cenjeno, kot bi si zaslužilo. To poudarja tudi Stabej (1953), ko piše, da moramo v slovenskem čebelarstvu Scopolijevo delo vrednotiti skupaj z delom Petra Pavla Glavarja, Antona Janše in Blaža Kumerdeja.

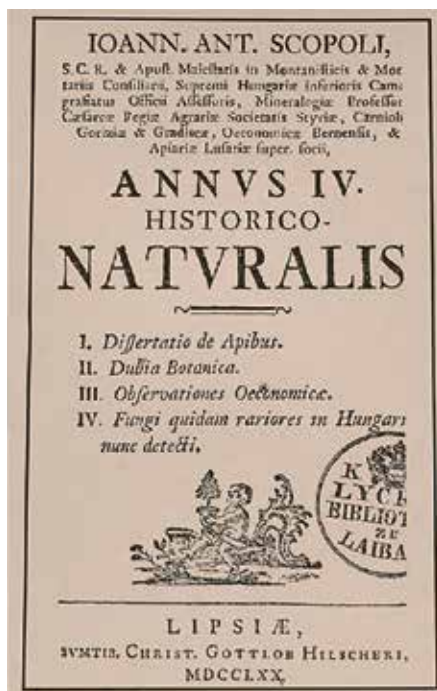
Scopoli je najprej kratko z *Entomologio Carniolico* (1763), kjer je kot prvi na svetu poročal o prahi matice s troti v zraku, in potem še podrobneje z *Dissertatio de Apibus* (1770) še pred Janšo poslal v Evropo in svet podroben strokovni opis kranjskega čebelarjenja. Prva strokovna predstavitev kranjskega čebelarstva je iz leta 1768, ko je Glavar napisal *Odgovor*, ki pa je ostal vse do leta 1934 ohranjen v rokopisu. Razprava o čebelah je drugi strokovni opis, a prvi izdani (1770), z zapisanima tedanjima slovenskima izrazoma za matico in trota (maternza in trotta).

VIRI:

Scopoli, Giovanni Antonio: *Entomologia Carniolica: exhibens insecta Carnioliae indigena et distributa in ordines, genera, species, varietates, methodo Linnaeana*. Vindobonae 1763.

Scopoli, Giovanni Antonio. *Dissertatio de Apibus*. str. 7–47. V: *Annus IV. historico-naturalis*. Lipsine 1770.

Wester, Josip. Ivan Anton Scopoli o kranjski čebeli in čebelarstvu. 38 (1935) 6, str. 87–89, *Slovenski čebelar*.

Naslovnica *Dissertatio de Apibus* (1770)